

МОДУЛЯЦІЯ ОСОБИСТІСНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ВИБОРУ: РЕЗУЛЬТАТИ ПЕРВИННОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

С. Д. К. Пуертас, м. Харків

Наведено результати пілотного дослідження, присвяченого вивченню впливу цінностей особистості на її електоральний вибір. Експеримент показує можливість модулювання електорального вибору студентської молоді шляхом актуалізації окремих індивідуальних цінностей. Описано процедуру та основні результати дослідження.

Ключові слова: цінності, модуляція, електоральний вибір.

Проблема. Одним із наріжних каменів демократії прийнято вважати виборність представницьких органів влади різних рівнів. Для української політичної культури, яка ще перебуває на етапі свого формування, електоральна поведінка є практично найбільш доступною формою політичної участі для широких верств населення. Від того, як здійснюється електоральний вибір і який склад політичних сил у результаті приходять до влади, багато в чому залежить подальший розвиток української політичної системи. Тому електоральний вибір і чинники його формування потребують уваги з боку представників суспільних наук, у тому числі політичної психології.

Актуальність вивчення електорального вибору і психологічних характеристик студентської молоді стає зрозумілою, якщо врахувати, що саме молодь є одним з найважливіших, на думку Ш. Шварца, індикаторів соціально-політичних змін (див. [1, с. 10]). Разом з тим юність, переконані Г. Абрамова, Л. Божович, Б. Братусь, І. Кон, – це період долучення людини до політичного життя та становлення її системи цінностей. Саме в цьому віці активізуються процеси формування психологічної складової політичного й електорального вибору, що уможливує їх безпосереднє дослідження [2–5].

Взявши за основу динамічний характер особистісних цінностей та їх вплив на електоральний вибір особистості, ми зробили *припущення* (висунули *гіпотезу*), що шляхом цілеспрямованої актуалізації конкретних цінностей можна модулювати електоральний вибір особистості. Для перевірки зазначеної гіпотези було проведено пілотне дослідження.

Мета дослідження: експериментальним шляхом з'ясувати характер впливу ціннісних орієнтацій особистості на її електоральний вибір. *Об'єктом дослідження* став електоральний вибір особистості, *предметом* – вплив цінностей на електоральний вибір.

Під електоральним вибором розуміють дію суб'єкта, якою він віддає перевагу одній політичній силі перед іншою (іншими) на певній підставі. Значущими внутрішньопсихологічними підставами формування вибору є особливості ціннісних орієнтацій особистості (Г. Балл, Ф. Василюк). Вплив ціннісних орієнтацій на соціально-політичну позицію особистості, її політичний і електоральний вибір розглянуто в працях дослідників країн пострадянського простору Г. Залеського, Є. Головахи, Г. Будинайте, С. Бубнової, Т. Корнілової та ін. У західній психології значний теоретичний і практичний внесок у дослідження цінностей і їхнього впливу на особливості формування політичних симпатій та електорального вибору зробили М. Рокич, Р. Інглхарт, Ш. Шварц. Так, згідно з концепцією Ш. Шварца, відмінності між цінностями залежать від типу мотиваційної мети, яку вони відображають. Зіставивши окремі цінності з метою, дослідник виділив десять типів, які, на його думку, об'єднують усі різновиди цінностей: **влада, досягнення, гедонізм, стимуляція, самостійність, універсалізм, доброта, традиція, конформність, безпека** (див. [1]).

Спираючись на запропоновану Шварцом теорію і розроблені на її основі методики, автор провів низку досліджень у країнах Європи та в Ізраїлі, в яких проілюстрував наявність відмінностей між цінностями електорату різних політичних сил [там само, с. 13]. Саме уявлення про цінності та їх співвідношення з особливостями політичних уподобань виборців лягло в основу цього дослідження. Важливо, що наявність особливостей у ціннісних орієнтаціях прихильників різних політичних сил було проілюстровано на українській вибірці, і саме на прикладі студентської молоді (Н. Маєвська, Д. Пуертас та ін.) [2, с. 80]. Отримані результати дають підстави стверджувати, що висновки Ш. Шварца щодо впливу ціннісних орієнтацій на особливості електорального вибору цілком справедливі і для української вибірки.

Хоч емпіричні дослідження Ш. Шварца і надали важливі відомості про взаємопов'язаність цінностей та електорального вибору, утім дослідження вченого і його послідовників (А. Барди, М. Барнеа, Н. Лебедева та ін.) [6–8] досі не мали надійної експериментальної бази. На нашу ж думку, саме експериментальне дослідження дає змогу перевірити згадану вище концепцію та глибше розкрити сутність впливу цінностей на електоральний вибір особистості.

У нашому дослідженні одним із ключових було питання: “Як змінюватиметься електоральний вибір у разі модулювання та зміни актуальності окремих цінностей виборця?”. Ідея можливості модулювання цінностей ґрунтується на концепції динамічного характеру системи цінностей особистості. В. Ядов, зокрема, вважає, що в системі ціннісних орієнтацій співіснують різні щодо схильності до змін цінності. На переконання Ш. Шварца, меншою мірою піддаються змінам культурні цінності, а біль-

ша динамічність властива індивідуальним цінностям. Під зміною цінностей згадані автори розуміють зміну їхньої значущості та актуальності для людини. Якщо питання стосується того, як індивідуальні відмінності в ціннісних пріоритетах пов'язані з варіаціями інших індивідуальних якостей, то, на думку Шварца, повинні вимірюватися цінності на рівні індивідуальних пріоритетів (див. [1, с. 13]). А з другого боку, рівень індивідуальних цінностей більшою мірою залежить від зовнішнього середовища і співвідноситься з конкретними вчинками людини, що відповідає засадам нашого дослідження.

Дослідження проводилося на базі Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. У ньому взяли участь експериментальна і контрольна групи. До складу експериментальної групи увійшла 31 особа (студенти двох факультетів – міжнародних відносин та геолого-географічного). Контрольну групи склали 25 осіб (студенти економічного та геолого-географічного факультетів). Вік досліджуваних – від 18 до 21 року.

Відповідно до мети дослідження основною вимогою до *стимульних матеріалів* була їхня здатність актуалізувати у студентів обрані авторами цінності, щоб відтак мати можливість дослідити зміни в ціннісних орієнтаціях та електоральному виборі. Зрештою за стимульний матеріал було взято невеликий за обсягом текст, у якому йшлося про історію життя Стіва Джобса і компанії Apple. Зважаючи на значущість для сучасної молоді візуального каналу сприйняття, текст супроводжувався зображеннями Стіва Джобса та емблеми компанії. До тексту було додано два запитання, відповідаючи на які респондент засвідчував рівень свого розуміння змісту тексту, міг глибше осягнути проблему досягнення своєї мети.

За цінність, на актуальність якої мав впливати експериментальний текст, було обрано **цінності досягнення**. Саме вони відповідають за прагнення до мети, професійного зростання, високих матеріальних статків, власного успіху через демонстрування компетенції в поєднанні із соціальними стандартами [1, с. 13]. У політичному плані цінності досягнення притаманні прихильникам демократичних, ліберальних політичних сил, що відкриті до соціальних змін, прагнуть до економічного зростання країни, пропагують свободу особистості [6, с. 30].

Проблему еквівалентності змісту тексту було вирішено під час проведення фокус-групи. У ній взяли участь 8 студентів соціогуманітарних і природничих факультетів. Випробуваням пропонувалося прочитати текст, відповісти на запитання до нього, а відтак взяти участь в обговоренні. Питання для загального обговорення були сформовані на основі методів психолінгвістичного аналізу, серед яких: методи інтертекстових і післятекстових запитань, метод асоціацій, метафори і метод формування назви тексту. Фокус-групове дослідження показало, що зміст, вкладений у текст автором, відповідав змістові, який формувався у свідомості учасни-

ків групи, та актуалізував образи досягнення мети, формування кар'єрного успіху. За результатами роботи фокус-групи стимульний матеріал було певним чином доопрацьовано. Для цього використовувалися такі методики: методика Ш. Шварца для вивчення індивідуальних цінностей “Профілі особистості” (для аналізу зміни значущості окремих цінностей у ході експерименту) [1, с. 68]; анкета (для визначення особливостей електорального вибору студентів, а також збирання базових демографічних даних). Методика “Профілі особистості” для вивчення індивідуальних цінностей, зокрема, дає змогу виявити десять типів цінностей (доброта, універсалізм, самостійність, стимуляція, гедонізм, досягнення, влада, конформізм, безпека, традиція) і на їх основі побудувати ціннісний портрет студентської молоді досліджуваних груп [1, с. 40; 5, с. 703].

Робочі матеріали надавалися експериментальній групі в такій послідовності: стимульний матеріал у вигляді тексту, методика “Профілі особистості”, анкета. Контрольна група працювала з методикою “Профілі особистості” та анкетом.

Процедура дослідження була такою. Студентам пропонувалося взяти участь у психологічному дослідженні. Згідно з інструкцією вони мали працювати з матеріалами самостійно, не спілкуватися під час роботи, перегортати сторінку тільки тоді, коли виконають завдання на ній. Їм також було повідомлено, що з метою дослідження вони будуть ознайомлені по закінченні роботи. Відповідно до плану проведення експерименту студенти в аудиторії були умовно поділені на контрольну та експериментальну групи. Найбільш вдалим з організаційної точки зору був поділ за навчальними рядами, чим і скористався дослідник у процесі надання матеріалів. Для виконання завдань методик досліджуванним знадобилося в середньому 15-20 хв. Під час роботи з матеріалами у студентів майже не виникло запитань щодо настанов інструкції чи змісту самих матеріалів.

Розгляньмо відтак *результати пілотного дослідження*. Узагальнені показники значущості блоків цінностей в експериментальній та контрольній групах аналізувалися за значеннями середнього бала актуальності цінностей, рангу значущості цінностей та статистичної різниці відмінностей між показниками групи за U-критерієм Манна–Уїтні (табл. 1).

З табл. 1 видно, що досліджувані групи відрізняються одна від одної певними особливостями в ієрархії цінностей. Для експериментальної групи значущість цінностей досягнення має вищі рейтинги, ніж для контрольної. Унаслідок впливу стимульних матеріалів актуальність цінностей досягнення змінилася в експериментальній групі на три позиції. Вважаємо ці зміни результатом експериментального впливу. Дослідження інших українських психологів, які вивчали цінності студентської молоді на основі методик Ш. Шварца, показали, що досягнення в рейтингу цінностей не входить у першу трійку цінностей [5, с. 702]. Зауважимо також, що зміни відбулися не тільки на рівні цінностей досягнення, а й у загальній системі

цінностей. Цікавим видається те, що разом із цінностями досягнення в групі актуалізувалися цінності, близькі за своєю мотиваційною метою. Такі результати можна пояснити динамічним співвідношенням цінностей, описаним у теорії динамічних відносин між ціннісними типами Ш. Шварца (рис.) (див. [1, с. 30]).

Таблиця 1

Значущість типів цінностей у досліджуваних групах

Цінності	Середні показники ЕГ	Середні показники КГ	Рангове значення типів цінностей ЕГ	Рангове значення типів цінностей КГ	Значущість відмінностей за U- критерієм
Самостійність	3,000782	2,595332	1	1	$p \leq 0,001$
Влада	2,408104	1,34368	5	10	$p \leq 0,001$
Універсалізм	1,334165	2,409131	9	3	$p \leq 0,001$
Досягнення	2,767712	1,920196	3	6	$p \leq 0,001$
Безпека	1,52243	1,714556	7	8	$p \leq 0,05$
Стимуляція	2,599654	2,09188	4	4	$p \leq 0,001$
Конформність	1,381164	1,837199	8	7	$p \leq 0,05$
Традиції	0,405034	1,680026	10	9	$p \leq 0,001$
Доброта	2,340834	2,519079	6	2	–
Гедонізм	3,276389	1,93527	2	5	$p \leq 0,001$

ЕГ – експериментальна група, КГ – контрольна група

В експериментальній групі актуалізувалися цінності, спрямовані на самозвеличення та відкритість до змін. Водночас для контрольної групи більш значущими, як це було й досі, залишилися цінності самотрансценденції (вихід за межі “Я”) та відкритості до змін. Цінності збереження в обох групах належать до менш значущих. Звертаємо увагу на те, що значущість відмінностей підтверджується статистично (див. табл. 1). На підставі цього можна зробити висновок, що на час проведення дослідження в експериментальній групі були актуалізовані прагнення до досягнення власного успіху, самостійності, інтелектуальної свободи та насолоди життям. Для контрольної групи більш характерними стали прагнення до допомоги іншим, доброти, розуміння думки іншої людини, самостійності та отримання насолоди від життя. Таке співвідношення високої значущості цінностей самотрансценденції і гедонізму є типовим для студентської молоді [1, с. 35; 5, с. 703]. Найменш характерними для експериментальної групи виявилися цінності, які відповідають за прагнення до збереження традиційного плину життя і толерантності до думки та поведінки інших людей. Для контрольної групи найменш значущими стали прагнення до традиційного плину життя, будівництва сім’ї, поваги до батьків та прагнення до влади.

Рис. Модель взаємозв'язків десяти типів цінностей за Ш. Шварцом

Звернімося до особливостей розподілу електорального вибору у групах студентів (табл. 2). Нагадаємо, що в анкетах респондентам пропонувалося віддати свій голос за ту чи іншу політичну силу.

Таблиця 2

Розподіл електоральних голосів студентів

Політичні сили	Експериментальна група		Контрольна група	
	кількість осіб	частка, у %	кількість осіб	частка, у %
БЮТ	6	18,6	1	4
Громадська позиція	0	0	0	0
Проти всіх	8	24,8	10	40
КПУ	0	0	0	0
Партія регіонів	5	15,5	5	20
Не вирішив	9	27,9	5	20
Свобода	0	0	2	8
УДАР	2	6,2	1	4
Україна – вперед	1	3,1	0	0
Фронт змін	1	3,1	5	20

Отже, у розподілі електоральних голосів в експериментальній та контрольній групах виявлено певні зміни. Як видно з табл. 2, кількість студентів експериментальної групи, які віддали свій голос за опозиційні політичні сили, зросла порівняно з контрольною групою на 10%. Натомість серед студентів експериментальної групи спостерігався спад рейтингу Партії регіонів відповідно на 10% та протестних настроїв – на 15%. На нашу думку, протестні голоси розподілилися між опозиційними силами і позицією “не вирішив”. Зазначені результати збігаються з нашими уявленнями про вплив цінностей на особливості електорального вибору. Згідно з нашими попередніми дослідженнями, серед українських студентів цінності досягнення більшою мірою виражені у прихильників опозиційних сил [2, с. 85]. Це можна пояснити тим, що ці політичні сили у своїх кампаніях, політичних стратегіях та поведінці дотримуються більш відкритого до змін, демократичного курсу. У студентів вони асоціюються з можливістю досягнення професійних цілей, тоді як провладні сили – з більш традиційними, консервативними, ієрархічними цінностями, що знижує віру молоді в можливість матеріального і професійного зростання.

Таким чином, отримані результати свідчать, що цілеспрямована актуалізація індивідуальних, особистісних цінностей є одним із можливих способів формування та модуляції електорального вибору студентської молоді. На наш погляд, зміни актуальності цінностей, викликані за допомогою текстів певного змісту, не є довгостроковими, але ми й не ставили своїм завданням сформуванню нову стійку ієрархічну систему цінностей. Мета полягала в аналізі взаємозв'язку цінностей та електорального вибору.

Вважаємо, що результати цього пілотного дослідження не можна розглядати як доконаний науковий факт. Воно дає нам лише уявлення про можливість такого напрямку роботи та підтверджує працездатність висунутої гіпотези і розробленої методики. Важливо також, що результати пілотного дослідження належним чином узгоджуються з методологічними засадами дослідження.

Висновки:

1. Отримані нами результати свідчать про те, що індивідуальні цінності й справді можна розглядати як підґрунтя формування електоральних прихильностей і вибору. Пілотне дослідження показало дієвість гіпотези та методичного інструментарію дослідження.

2. Для студентів експериментальної групи, порівняно зі студентами контрольної групи, більш значущими виявилися цінності досягнення та близькі за мотиваційною метою типи цінностей, що пояснюється дією стимульних матеріалів. Водночас більша кількість студентів експериментальної групи схильні віддати свій голос за опозиційні політичні сили; у цій групі спостерігається також зменшення частки протестного електорату та падіння популярності провладних партій.

Література

1. Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство / В. Н. Карандашев. – СПб. : Речь, 2004. – 70 с.
2. Маєвська Н. Особливості цінностей студентської молоді з різним електоральним вибором / Н. Маєвська, С. Д. К. Пуертас // Соціальна психологія. – 2010. – № 1. – С. 77–85.
3. Абрамова Г. С. Возрастная психология : учеб. пособие для студентов вузов / Г. С. Абрамова. – М. : Академ. проект, 2000. – 623 с.
4. Носенко Е. Л. Психологічні ознаки та напрямки їх змін в умовах соціально-економічних перетворень у країні : монографія / Е. Л. Носенко, Н. А. Маєвська. – Х. : Тарбут Лаам, 2005. – 116 с.
5. Семків І. І. Індивідуальні цінності як психологічні механізми формування соціального капіталу / І. І. Семків // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць. – К., 2010. – Вип. 10. – С. 699–709.
6. Barnea M. Values and voting / M. Barnea, S. H. Schwartz // Political Psychology. – 1998. – № 19. – P. 17–40.
7. Schwartz S. H. Los valores en orientaciones políticas: Aplicaciones en España, Venezuela y Méjico [Value bases of political orientations: Applications in Spain, Venezuela, and Mexico] [Електронний ресурс] / S. H. Schwartz, M. Barnea // Psychologia Politica. – 1998. – № 11. – P. 15–40. – Режим доступу : <http://www.uv.es/garzon/psicologia%20politica/N11-2.pdf>
8. Schwartz S. Value consensus and importance. A Cross National Study [Електронний ресурс] / S. Schwartz, G. Sagie // Journal of cross cultural psychology. – 2000. – Vol. 31, № 4. – P. 465–497. – Режим доступу : <http://jcc.sagepub.com>

Пуертас С. Д. К. Модуляция личностных ценностей как фактор формирования электорального выбора: результаты первичного исследования

Представлены результаты пилотажного экспериментального исследования, посвящённого изучению влияния ценностей личности на ее электоральный выбор. В эксперименте показана возможность модуляции электорального выбора студенческой молодежи путем актуализации отдельных индивидуальных ценностей. Описаны процедура и основные результаты исследования.

Ключевые слова: ценности, модуляция, электоральный выбор.

Puertas S. D. K. Modulation of personal values as a factor of the electoral choice forming

There are submitted the results of the pilot experimental research that is devoted to the study of influence of personal values over one's electoral choice. The experiment shows a possibility of students' electoral choice modulation by actualization of particular individual values. The materials, procedure and main results of the research are described. The article presents a conclusion about the possibility of applying the data in the dissertation.

Key words: values, modulation, electoral choice.